

Postkolonialism ja 20. sajandi Balti draama: Benedikts Kalnačsi monograafiast „20th Century Baltic Drama: Postcolonial Narratives, Decolonial Options“*Luule Epner*

Nagu teisedki *post*-terminid, saab *postkolonialism* tähenduse juurtermini toel ehk sõltuvalt sellest, kuidas mõistetakse ja defineeritakse kolonialismi. Kui postkoloniaalsetes uuringutes, mis kuuluvad lääne humanitaar- ja sotsiaalteaduste peavoolu juba 1970. aastast peale, pöörati pikka aega õige vähe tähelepanu Ida- ja Kesk-Euroopa postsotsialistlikele riikidele, siis seetõttu, et arusaam Nõukogude Liidust kui koloniaalimpeeriumist oli visa juurduma ning ka kohalike uurijate tööd ei tekitanud laiemat diskussiooni. Seda tegi lääne uurija David Chioni Moore'i pöördeliseks peetud artikkel „Kas *post*- postkoloniaalses on *post*- postsovetlikus? Globaalse postkoloniaalse kriitika poole“ (2001, eesti keeles: Moore 2011). Ometi hindas Epp Annus veel 2011. aastal olukorda akadeemilisel väljal üsna kriitiliselt: postkoloniaalsed uuringud ei pea vene kolonialismi oma uurimiskava osaks (Annus 2011: 441). Praegu, viis-kuus aastat hiljem, paistab paradigmanihe olevat teoks saanud. Sellest annavad tunnistust mitu hiljutist publikatsiooni, nagu ajakirja *Journal of Baltic Studies* teemanumber (2016), Benedikts Kalnačsi „20th Century Baltic Drama: Postcolonial Narratives, Decolonial Options“ (Kalnačs 2016), Madina Tlostanova „Postcolonialism and Postsocialism on Fiction and Art“ (Tlostanova 2017), Epp Annuse „Soviet Postcolonial Studies: A View from the Western Borderlands“ (Annus 2018) jmt. Viimati nimetatud raamatu alapealkiri on kõnekas ja laieneb ka teistele: Nõukogude kolonialismi analüüsitakse neis seestpoolt, isikliku kogemuse pinnalt. Isiklikust kogemusest tõukub ka läti kirjandusteadlane Benedikts Kalnačs, kelle monograafia järgnevalt vaatluse alla tuleb. See on pika uurimistöo tulemus, mis võtab kokku Kalnačsi aastail 2006–2015 ilmunud artiklid läti, leedu ja eesti draamakirjandusest ja millele eelnes lätikeelne monograafia „Baltijas postkoloniālā drāma“ (Kalnačs 2011). Raamat on väärt eritählepanu kui üks suhteliselt harvu väikerahvaste kirjanduste võrdlevaid käsitlusi inglise keeles, liati on see pühendatud pigem perifeerseks kirjandusliigiks peetavale draamale.

Madina Tlostanova rõhutab oma raamatus, et kolonialism ei alanud Nõukogude Liidu loomisega: bolševikud püüdsid säilitada impeeriumit, mis oli välja kujunenud juba Tsaari-Venemaal (Tlostanova 2017: 11). Eesti ja Läti puhul lisandub baltisaksa koloniaalrežiim, mis algas veel enne nende alade võtmist Venemaa koosseisu ning komplitseeris võimusuhteid ka Vene keisririigis. Kalnačs alustab oma käsitlust 19. sajandi lõpust ning liigub läbi 20. sajandi tänapäeva, jälgides koloniaalsuhete keerukaid põiminguid eri ajaloojärkudel kuni dekolonialeerimiseni nüüdisajal. Teda huvitab, kuidas on võõras võim – okupatsioonid ja koloniseerimine – mõjutanud Balti identiteeti (lk 14). Seda küsimust uurib ta kuues sisupeatükis, mis moodustavad raamatu telje; neile eelneb kaunis pikk teoreetilis-ajalooline

sissejuhatust ja järgneb järelsõna, mis annab välja veel ühe peatüki mõõdu, teemaks postkolonialism ja postkommunism 21. sajandi Balti draamas. Iga peatükk uurib üht Balti draama tahku, tuues autori kavatsust mööda esile neis ilmnevad antikoloniaalsed mõttemustrid (lk 57) läti, leedu ja eesti näidendite võrdleva analüüsi kaudu. Tahud – rahvuslik (*the national*), filosoofiline (*the philosophical*), ajalooline (*the historical*), nüüdisaegne (*the contemporary*), absurdilik (*the absurd*) ja postkoloniaalne (*the postcolonial*) – mõistagi põimuvad omavahel, kummatigi on peatükid järjestatud nii, et neist kujuneb enam-vähem lineaarselt kulgev arengunarratiiv. Raamatu ülesehitus ja käsitluslaad tunduvad muu hulgas teenivat kirjandusloolise ülevaate huve.

Kirjandusprotsessi saab kirjeldada mitte ainult eri viisidel, vaid ka keskendudes selle protsessi eri tasanditele või komponentidele, olgu need teosed, autorid, stiilid ja voolud vm. Kalnačsi käsitlustes domineerivad ajaloolisel oluliste draamatekstide süvaanalüüsid, mida tavaliselt saadab biograafiline ja ajastu kultuurikontekste puudutav informatsioon. Draamat vaatleb ta enamasti puht kirjandusliku nähtusena ning puudutab vaid harva ja võrdlemisi napilt näidendite tõlgendusi ja retseptsiooni teatris. Sellest on kahju – on ju teater draamatekstide teine elukeskkond, niisama tähtis kui kirjandus.

Autorid ja tekstid, mille ümber arutlus koondub, on enamjaolt tuntud, tunnustatud ja naaberkeeltesse tõlgitud, mis on võrdleva lähenemise seisukohast oluline. Peatükiti liigub rõhk ühelt rahvuskirjanduselt teisele, kuid kokkuvõttes on Kalnačsi valik heas tasakaalus. Tehkem kiire ülevaade tähtsamatest teemadest, autoritest ja teostest.

Peatükk „Rahvuslik“ vaatleb kirjandusprotsesse 19. ja 20. sajandi pöördel ning selle keskmes on läti klassik Rūdolf Blaumanis, sh tema eesti keeleski ilmunud draamad „Kadunud poeg“ (1893) ja „Tules“ (1905). Blaumanis, nagu ka tolle aja eesti haritlased, oli postkolonialismi terminit kasutades nn subaltern, kes tajus end kuuluvana nii kohalikkude läti kui ka saksa kultuuri. Kalnačs näitab „Kadunud poja“ põhjal, kuidas ta oma kuuluvuspinged ja dilemmad projitseeris fiktsionaalsetesse tegelastesse.

Peatüki „Filosoofiline“ ajakese on 20. sajandi algus, mil Balti kirjandusi üha enam vormis soov „saada eurooplasteks“. Läti klassiku Jānis Rainise looming (meilgi tuttavad „Puhu, tuul!“, 1913, ning „Joosep ja tema vennad“, 1919) ja A. H. Tammsaare „Juuditi“ (1921) varal räägib Kalnačs siin Euroopa kultuuritraditsiooni assimileerimisest, sh Piibli motiivide kasutamisest.

Leedu draama näiteid kohtab esimest korda peatükis „Ajalooline“, mis käsitleb pikka perioodi 1920. aastatest kuni 1980. aastateni. Nii hilist ilmumist seletab Leedu ajalugu, mis Eestist ja Lätist mitmeti erineb. Draama seisukohast on suureks erinevuseks asjaolu, et kutseline teater, mis on nõudlikuma draamakirjanduse eelduseks, sai Leedus sündida alles 1920. aastatel, niisiis selle peatüki ajaraamis. Kalnačsit huvitavad leedu kangelaslikku „kuldaega“ (13.–16. sajand) kujutavad ajaloodraamad. Tolleaegse Leedu suurvürstiriigi puhul kolonialismist rääkida ei saa. Keerulisem on lugu hilisema Leedu-Poola ühisriigiga,

kus pooled olid formaalselt võrdsed, ent tegelikkuses domineeris Poola nii poliitiliselt kui ka kultuuriliselt. Siiski töötab postkoloniaalne lähenemine nende näidendite puhul eeldusel, et ajaloo representatsioonid omandavad (peit)tähendusi hilisemas koloniaalsituatsioonis. Nõukogude ajal kirjutatud näidendites nii ongi, nagu näitab Justinas Marcinkevičiuse ka eesti keelde tõlgitud triloogia „Mindaugas“ (1968), „Katedraal“ (1971) ja „Mažvydas“ (1977) analüüs. Eesti kirjandusest on sellesse peatükki valitud Jaan Kruusvalli „Pilvede värvid“ (1983), mida võrreldakse Gunārs Priede lähedasel teemal draamaga „Tsentrifuug“ (1984).

Peatükis „Nüüdisaegne“ pöörduakse ajas tagasi, nõukogude kolonialismi stalinistlikku perioodi 1940. ja 1950. aastatel, ning peaküsimuseks tõuseb sotsialistlik realism kui Balti kirjandustele olemusvõõras, koloniseerijate ideoloogiat pealesuruv kirjandusmeetod. Rikkalik näitestik kõigist kolmest Balti kirjandusest sisaldab muu hulgas Juhan Smuuli dramaturgia vaatlusi, aga kõige rohkem ruumi on antud lätlasele Gunārs Priedele, kelle looming näitlikustab sotsrealismi kaanonite lõdvenemist ja liikumist argielu realismi poole.

Peatükk „Absurd“ tegeleb 1960. aastate modernistliku draamauuenduse (ja pisut ka teatriga), kesksed tekstid on siin Paul-Eerik Rummo „Tuhkatriinumäng“ (1969) ja leedulase Kazys Saja grotesk „Mammutijah“ (1968).

Kõige huvitavamad tundusid olevat peatükk „Postkoloniaalne“ (Balti riikide taasiseseisvuse esimene kümnend) ning järelsõna 21. sajandi draamast. Viimase peatüki objektiks on põhiliselt läti autorite Rūta Mežavilka, Māra Zālīte, Inga Ābele näidendite aja- ja ruumipoetika, kuna eesti dramaturgiast pakuvad võrdlusvõimalusi Jaan Tättel „Ristumine peateega“ (1998) ning Jaan Unduski „Goodbye, Vienna“ (1999). Kalnačs võtab siin kasutusele terminid *postkoloniaalne ruum* ja *postkoloniaalne aeg*, ja need õigustavad ennast. Näeme, kuidas dekoloniseerimisprotsesside sisepepinged ja vastuolud „tõlgitakse“ narratiividesse ja tegelaste käitumismustritesse, ning postkoloniaalne teooria tõestab oma kõlblikkust mitte ainult üldistes ühiskonna- ja kultuuriuuringutes, vaid ka kirjandustekstide poeetika analüüsi tarbeks. Järelsõna tõstab leedu dramaturgi Marius Ivaskevičiuse (tema näidend „Väljaheitmine ehk ühe õuna kroonika“ on praegu Eesti Draamateatri repertuaaris) ja läti lavastaja Alvis Hermanise loominguga näitel olulisi küsimusi Euroopa identiteedi kohta.¹ Tulen selle juurde allpool tagasi.

Ei saa siiski öelda, et klassikaline postkoloniaalne teooria oleks Kalnačsi monograafias ainuvalitseval positsioonil. Tema teoreetiline tööriistakast sisaldab mõnda muudki. Postkolonialismi termineid ja kategoriaid kombineerib ta vajadust mööda teiste (kuid lähedaste) teooriatega nagu uushistorism, maailmasüsteemide teooria (*world-systems theory*), autoetnograafia jm, rääkimata traditsioonilisest võrdlev-ajaloolisest meetodist, mille märke on nii tekstide kui ka laiemate protsesside analüüsis. Muljetavaldavalt lai on

---

¹ Raamatu sisust ja ülesehitusest olen pikemalt kirjutanud ingliskeelses arvustuses (Epner 2017).

teoreetiliste allikate geograafia. Kalnačs toetub muidugi postkolonialismi klassikutele (Edward Said, Homi Bhabha), kuid kasutab ootuspäraselt ka Ida- või Kesk-Euroopa taustaga uurijate töid (Nataša Kovačević, Cristina Șandru jt) ning mõneti üllatavalt Ladina-Ameerika teadlaste uurimusi (eeskätt Argentiina kirjandusteadlase Walter Mignolo omi). Mõistagi on ta kursis oma Eesti ja Leedu kolleegide töödega – sellele on kõvasti kaasa aidanud Balti kirjandusteadlaste regulaarsed ühiskonverentsid, kahepoolsed seminarid jm koostööd edendavad projektid viimastel kümnenditel. Peale draama-alaste uurimuste viitab ta ka Epp Annuse, Tiit Hennoste, Ulrike Plathi, Piret Peikeri jt käsitlustele postkolonialismist. Postkolonialismi tööriistad, mis on autoril kogu aeg käepärast, muugivad mõnd teksti lahti paremini, teinekord aga haakuvad tekstiga nõrgapoolselt. Selline mitmekesine teoreetiline raamistik on ühelt poolt tekstisõbralikult paindlik, lubades välja valgustada näidendite eri tahke, aga teisest küljest muudab see arutluskäigu mõnevõrra haralikiskuvaks ning tekib soov, et postkolonialismi kontseptid (nt *subaltern*, *mimikri*, *hübriidsus*) oleksid sügavamalt läbi töötatud ja probleemid, mis on sissejuhatuses markeeritud (nt nõukogude kolonialism kui globaalse kolonialismi mimikri, post- ja neokolonialism), tekstianalüüsides rohkem lahti kirjutatud. Mõnele arutlusteemale olgu järgnevalt osutatud.

Põnev ja mitmeti tõlgendatav on 20. sajandi alguses toimunud pööre kultuuriorientatsioonis (Eestis seotud Noor-Eesti liikumisega). Kalnačs peab laenamist Euroopa kultuuripärandist antikoloniaalseks žestiks, kuna see toimus vabal tahtel ning toimus vastujõuna Tsaari-Venemaa kui koloniaalvõimu mõjudele; samal ajal püüti hüljata ka vanu baltisaksa kultuurimudeleid, nii et neid pöörded on kerge seostada Eesti (ja Läti) tollase topeltkoloniaalse olukorraga. Tiit Hennoste on võõraste kultuurimudelite ja -väärtuste ülevõtmist tõlgendanud aga enesekolonisatsioonina (vt Hennoste 2006). Hennoste paljuvaid tõlgendusega on Kalnačs tuttav, kuid lükkab selle pikemata tagasi, põhjendades selle sobimatust ühes joonealuses märkuses ka sellega, et Euroopa-pürgimusi tasakaalustas jätkuv dialoog vene kultuurisfääriaga (lk 26), nii et mitmesuunalised kultuurimõjud näivad toimivat justkui vaktsiin enesekoloniseerimise vastu. See vastus näib liiga lihtne. Et otsustada, millised kultuurimudelid domineerisid, s.o mõjutasid määravalt kohalike kultuuride suhet koloniaaldiskursusega, võiks muu hulgas kasu olla kultuurisuhete kvantitatiivsest analüüsist – draama puhul peaks küsima nii seda, mida ja kui palju tõlgiti, kui ka seda, milline oli teatrite repertuaar ja kuhu suundus publiku huvi.²

Dialoog vene kultuuriga, millele Kalnačs viitab, ei katkenud täiesti ka nõukogude ajal. Sellega peaks arvestama sotsialistliku realismi käsitlusteski. Peatükis „Nüüdisaegne“ kirjutab Kalnačs sotsrealismist kui võõrast, väljastpoolt pealesurutud meetodist ning

---

2 Repertuaariuurimisest ei ole palju kasu nõukogude aja puhul, kuna proportsioonid algupärase, lääne ja sootmaade dramaturgia vahel olid siis ette määratud.

rõhutab, et see väljendas koloniseerijate ideoloogiat. Stalinismiajal see kahtlemata nii oligi, ent Balti rahvuskirjanduste suhe vene nõukogude kirjandusega ja selle suhte dünaamika vajab ehk diferentseeritumat käsitlust. Sotsrealismi normide lammutamine, liikumine argining pereelu realistliku kujutamise poole ning eetiliste konfliktide esiletõus poliitiliste asemel, millest on peatüki teises pooles juttu, toimus samaaegu ka nõukogude dramaturgias. Uue põlvkonna vene kirjanike näidendeid lavastati laialt ja mitte tingimata sunniviisiliselt, neil ei puudunud oma mõju Balti draamale. Ka 1960. aastail, kui Balti kirjandustes toimusid modernistlikud uuendused (vaatluse all peatükis „Absurd“) ning sünkroniseerumine lääne kultuuriga, saadi muu hulgas impulsse vene moderniseeruvast kultuurist. On mõneti paradoksaalne, et ehkki läti teatris domineeris 1960.–1970. aastail vaimne vastupanu sovetiseerimisele, oli läti režissuuri peamiseks mõjuallikaks vene uuenev teater, nagu kirjutab Guna Zeltiņa (2012: 23). Pildi muudab keerulisemaks asjaolu, et vene lavastajaid ja kirjanikke võis omakorda mõjutada lääne modernne kultuur. Kultuuride mitmetasandilisi ristumisi, keerukaid põiminguid ja mitmekordseid kultuurilisi identiteete näeme ka teistel ajajärkudel, näiteks 19. sajandil. Selliste ristuvate ja mitmepoolsete kultuurisuhete seletusmudeleid on teisigi, postkolonialismi teooriaga konkureerivad näiteks ideoloogiliselt neutraalsem kultuuriülekanne teooria³ ja põimunud ajaloo kontsept (*histoire croisée*). Õieti on *konkureerima* siin vale verb, kuna eri seletusmudelid ei välista, vaid täiendavad üksteist. Kui kultuuriülekanne ja põimunud kirjandusloo mõisted juhivad tähelepanu suhete vastastikusele, ristuvale loomusele, siis postkoloniaalne lähenemine on eriti tundlik võimuhete ja ideoloogiliste tegurite suhtes, mis muudavad kolonisaatorite ning koloniseeritute kommunikatsiooni asümmeetriliseks. Kalnač kasutab põgusalt Antonio Gramsci terminit *hegemoonia*, mida Edward Said on edasi arendanud; tundub, et see väärinuks suuremat tähelepanu, sest gramscilikul hegemoonial on seletusjõudu iseäranis poststalinistliku nõukogude režiimi suhtes (1960.–1980. aastad).

Veel üks termin, mida Kalnač rakendab eeskätt tekstianalüüsid, on *hübriidsus*. Probleem on siin selles, et välismõjudest vaba, „autentne“ kultuur on pigem spekulatiivne mõiste. Kuna praktikas on erinevus nn hübriidkultuuri ja autentse kultuuri vahel olematu, on nende vastandamist peetud postkolonialistliku teooria nõrkuseks (vt Hasselblatt 2008: 17–18). Tõepoolest, kui kultuur on alati hübriidne, on oht selle sõnaga mitut laadi kultuurierinevused tegelikult nivelleerida. See ei tähenda, et hübriidsuse termin oleks kasutu, küll aga vajanuks see peenemat teoreetilist mõtestust. Hübriidsuse eri vormide uurimine mitte dualistlike, vaid pigem skaala tüüpi skeemide abil võiks seda terminit senisest täpsemalt sisustada. Nii on Marina Grišakova lisaks heterogeensete elementide välisel

---

3 Näiteks on ajaloolane Olaf Mertelsmann põhjendanud termini *kultuuriülekanne* paremust nõukogude aja kirjeldustes sellega, et nõukogude kultuur ei erinenud totaalselt eesti omast ning sel oli oma euroopalik ja universalistlik külge (Mertelsmann s.a.).

survel tekkivale segunemisele, millega on palju tegeldud postkoloniaalsetes uuringutes, välja toonud pealtnäha homogeensete diskursuste ja esteetiliste süsteemide sisemise (implitsiitse) hübriidsuse (vt Grishakova 2013).

Põnev ajajärk postsotsialistlike riikide ja rahvaste elus on 1990. aastate üleminekuajal, mida on nähtud tagasipöördumisena läänemaailma. Kas see tähendas koloniaalsituatsiooni täielikku lõppu, ei ole üheselt selge. Balti riikide puhul rõhutab Kalnačs nende geopoliitilist positsiooni – paiknemist ida ja lääne vahel, õieti Euroopa piirimail. Mis puudutab Eestit, siis on Tõnu Õnnepalu romaani „Piiririik“ (1993) pealkirjast saanud meie geograafilist ja psühholoogilist seisundit väljendav sümbol. On korduvalt osutatud, et pööre oli järsk: Nõukogude impeeriumi kõige läänepoolsemast liiduvabariigist sai Euroopa idapoolsem riik.⁴ Kalnačsi sõnul on Baltimaad esindanud Euroopa sisemist Teist⁵ ning see suhe mõjutab nende kultuure ka pärast nõukogude režiimi lõppu (lk 31). Nii pealkirjastabki ta viimaseid kümnendeid käsitleva alapeatüki „The Post-/Neo-colonial Aftermath“ (samas) ja räägib viietegev rumeenia uurijale Bogdan Ştefănescule uue identiteedi otsingutest ning ebakindlast ja neurootilisest eurooplusest, mis johtuvat oma jätkuva marginaalsuse tajumisest (lk 198–199). Dekolonialiseerimine näib tänapäeva kultuuriprotsessides põimuvat lääne neokolonialismiga, mis siis, et seda võidakse tajuda hea ja vajaliku sõltuvusena. Ja jälle on uurijaid, kes kontseptualiseerivad lääne kultuurimudelite ja väärtuste ülevõtmist sotsialismijärgsetes ühiskondades vabatahtliku enesekoloniseerimisena. Nõnda peab Madina Tlostanova enesekoloniseerimist Ida-Euroopa riikide nõus- ja valmisolekuks hüljata sotsialistliku modernsuse pärand ja hakata n-ö tühja koha pealt üles ehitama läänelikku neoliberaalset kapitalismi, millele ei nähta alternatiive (Tlostanova 2017: 9). Nii või teisiti, lai eesliidete valik – post- ja neokolonialism, anti-, de- ja enesekolonisatsioon – näitab, et on, mille üle postkoloniaalsete uuringute raames diskuteerida.

Kirjandus

Annus, Epp 2011. The Conditions of Soviet Colonialism. – *Interlitteraria*, Vol. 16, No. 2, pp. 441–450.

Annus, Epp 2018. *Soviet Postcolonial Studies: A View from the Western Borderlands*. London, New York: Routledge.

Epner, Luule 2017. Postcolonialism and Baltic drama. – *Interlitteraria*, Vol. 22, No. 2. [Ilmumas.]

---

4 Omal ajal olid Balti liiduvabariigid paljudele impeeriumi elanikele „nõukogude lääts“ – kujund, mis annab nõukogude kolonialismile pisut paradoksaalse varjundi.

5 Balti kultuure tajuti perifeersena ka minevikus. Ulrike Plath on näidanud, et kohalike (sh eestlaste) kultuuri essentsialistlik kujutamine Euroopa „teisena“ oli omane saksa koloniaaldiskursile (Plath 2008: 50).

Grishakova, Marina 2013. Complexity, Hybridity, and Comparative Literature. – CLCWeb: Comparative Literature and Culture, 15: 7. – DOI: 10.7771/1481-4374.2379.

Hasselblatt, Cornelius 2008. Rahvuskultuuri paradoks ning eesti keele tähtsus. – Rahvuskultuur ja tema teised. Toim R. Undusk. Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, lk 13–22.

Hennoste, Tiit 2006. Noor-Eesti kui lõpetamata enesekoloniseerimisprojekt. – Noor-Eesti 100. Kriitilisi ja võrdlevaid tagasivaateid. Koost ja toim E. Lindsalu. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus, lk 9–38.

Journal of Baltic Studies 2016, Vol. 47, Issue 1. A Postcolonial View on Soviet Era Baltic Cultures. Ed. E. Annus.

Kalnačs, Benedikts 2011. Baltijas postkoloniālā drāma: modernitāte, koloniālisms un postkoloniālisms latviešu, igauņu un lietuviēšu dramaturģijā. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts.

Kalnačs, Benedikts 2016. 20th Century Baltic Drama: Postcolonial Narratives, Decolonial Options. Bielefeld: Aisthesis.

Mertelsmann, Olaf s.a. Post-Colonialism, Cultural Transfer, and the Soviet Experience in Estonian History. – <http://www.utkk.ee/kirjanduskeskus/yritused/kirjanduskeskuste-adusseminarid.html?id=50> (26.09.2017).

Moore, David Chioni 2011. Kas post- postkoloniaalses on post- postsovetlikus? Globaalse postkoloniaalse kriitika poole. – Methis. *Studia humaniora Estonica*, Nõukogude aja erinumber, koost S. Olesk, T. Saluvere, nr 7, lk 200–222. – DOI: 10.7592/methis.v5i7.547.

Plath, Ulrike 2008. „Euroopa viimased metslased”: eestlased saksa koloniaaldiskursis 1770–1870. – Rahvuskultuur ja tema teised. Toim R. Undusk. Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, lk 37–66.

Tlostanova, Madina 2017. Postcolonialism and Postsocialism in Fiction and Art: Resistance and Re-existence. Palgrave Macmillan. – DOI: 10.1007/978-3-319-48445-7.

Zeltiņa, Guna 2012. Introduction and General Background. – Theatre in Latvia. Ed. G. Zeltiņa. Rīga: Institute of Literature, Folklore and Art, pp. 7–28.

Luule Epner – PhD eesti keele ja kirjanduse alal, Tallinna Ülikooli eesti kirjanduse dotsent ja Eesti Kirjandusmuuseumi kultuuri- ja kirjandusteooria töörühma vanemteadur, teatriteaduse kursuste õppejõud Tartu Ülikoolis. Peamised uurimisvaldkonnad: teatri- ja draamateooria, eesti teatri ajalugu.

E-post: luule.epner[at]ut.ee